

Маџа М. Кулаузов
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Kulauzov@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2805-7773

Милан М. Милућин
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Milutin@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-4025-5222

ОПШТЕ ОДРЕДБЕ И СУДСКА ОРГАНИЗАЦИЈА ПО ЗАКОНИКУ О ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ СРБИЈЕ ИЗ 1865. ГОДИНЕ*

Сажетак: Аутори у раду врше историјскојравну анализу одредаба грађанско процесне кодификације из 1865. године о ошћиним правилима и судској организацији. Законски пројекат израдио је 1864. године министар правде Рајко Лещјанин и поднео га Државном савету на одобрење. У делу који се односи на основна правила кодекса и организацију судске мреже нацрт није усвојен у изворном облику, већ након извесних измена и дојуна, о чему нам грађоцено сведочанство јружа архивска грађа сачувана у фонду Државни савет Архива Србије. Посебна пажња у раду је посвећена и неозакоњеном пројекту измена и дојуна појединих законских решења који је 1872. године израдио тадашњи министар правде Стојан Вељковић. Иако он никада није ступио на снагу, конструкивна дискусија која се развила између аутора текста, Комисије Државној савета и окружних судова позваних да размисле његове одредбе послужила је као основа за делимичну ревизију извесних законских норми, од којих је најзначајније увођење двостепености судској одлучивања у поледу пресуда ошћинских судова (чл. 15). Сам текст законској нацрта није сачуван, али се у фонду Министарство правде Архива

* Рад је настао као резултат научног ангажовања на пројекту Правног факултета у Новом Саду под називом „Правна традиција и нови правни изазови” у 2024. години.

Србије налазе мишљења Савейтске комисије и окружних судова која су нам приликом писања рада послужила као прворазредан историјски извор.

Кључне речи: Грађански судски поступак, опшће одредбе, судска организација, законски пројекат, Законик из 1865. године.

1. УВОД

За разлику од процеса кодификације материјалног грађанског права који је дао трајне резултате већ 1844. када је донет дуговечни *Законик грађански за Књажевство Србију*, рад на унификавању процесног права је у приватноправној материји бележио успоне и падове. Мада прва вест о грађанско процесној кодификацији датира још из средине 1829. године,¹ кодекс је усвојен тек 1853. године али, с обзиром на то да је, предвидевши превелик број судских инстанци и редовних правних лекова учинио судски поступак исувише скупим и компликованим, није издржао испит времена.² Убрзо је замењен новим (1860), који је у стручној јавности оцењен као прекрatak, нејасан, и уопште неподесан за домаће правне прилике, те је стога министар правде Рајко Лешјанин 1864. године израдио нови законски пројекат.³ Као ни остали делови нацрта, ни опште одредбе ни правила о судској организацији нису усвојени у изворној верзији.

2. РАСПРАВА О ЗАКОНСКОМ НАЦРТУ

На Лешјанинов пројекат процесне кодификације Савет је промптно реаговао. Тако је већ на заседању одржаном 26. новембра, три дана након подношења законског текста, именовао четворочлану комисију са задатком да претресе пројектоване одредбе и мишљење о њима поднесе Совјету. Комисију су чинили државни саветници Димитрије Црнобарац, Филип Христић, Ђорђе Ценић и секретар Совјета Димитрије Матић.⁴

У погледу општих одредаба о обиму примене законика и материје коју он уређује, саветници су имали примедбу на стилизацију норме члана 3. која је у изворном облику гласила: „Само на захтевање парничара, суд ће

¹ Урош Станковић, „Први покушаји кодификације грађанског поступка у Србији (1829-1844)”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду (Зборник радова ПФНС)* 2/2012, 491.

² Маша Кулаузов, „Редовни правни лекови по одредбама парничног законодавства из 1853. и 1860. године”, *Зборник радова ПФНС* 3/2016, 862.

³ Рајко Лешјанин Државном савету 23. новембра 1864. године, Архив Србије (у даљем тексту: АС), фонд *Државни савейт* (у даљем тексту: ДС), 1865, док. бр. 53, л. 1.

⁴ *Ibid.*

спор у поступак предузети.” Чланови Комисије су сматрали да је у језичком смислу јасније и прецизније формулисана одредба истоветне садржине у кодексу из 1860. године него у законском нацрту, и да треба задржати одредбу из, у том тренутку важеће кодификације, са чим се и министар сагласио. Тако у коначној верзији чл. 3. гласи: „Где нема тужитеља, не може бити ни суђења.” Оваква формулација била је, по мишљењу совјетника, краћа и једноставнија, док је смисао остајао исти.⁵

За разлику од члана 3. поводом којег су се састављачи финалне верзије нацрта задовољили језичком и стилском интервенцијом, првобитној редакцији наредног законског члана упутили су крупне садржинске примедбе. Наиме, саветници су се сложили са формулацијом ст. 1, чл. 4. по којој би се, у случају мешовитих спорова Срба и странаца, као и међусобних парница странаца у Србији везаних за случајеве изложене у §§ 45, 46. и 47. грађанског законика примењивали прописи грађанско процесне кодификације, али су инсистирали да се ст. 2, чл. 4. у целости избрише из разлога нецелисходности.⁶ У другом ставу спорног параграфа аутор је навео: „Но ако су обе парничне стране поданици или заштитници оних држава, које у Србији имају своје заступнике, онда ће им судити србски судови само ако обе парничне стране на то пристану, у смислу § 63 овог законика.”⁷ Комисија је, напротив, заузела став да је потпуно неоправдано да се, мимо случајева већ наведених у цивилном кодексу, а изложених у претходном ставу 4. параграфа, српски судови непотребно оптерећују суђењем страним држављанима.⁸

Министар Лешјанин пак остао је доследан да је овакво законско опредељење нужно због постојећих околности, јер су се већ дешавале такве ситуације у пракси, и стога их је било потребно законским путем уредити.⁹ На крају је прихваћено компромисно решење да се ст. 2, чл. 4. задржи, али уз извесна ограничења. Тако је у коначној редакцији пројектоване законске одредбе предвиђена могућност да домаћи судови суде странцима и мимо случајева прописаних у *Српском грађанском законуку*, али само уз дозволу њихових конзуларних власти.¹⁰

Комисија је имала замерке и на рачун члана 5. у коме су набројани судови актуелни у судском систему Кнежевине. Наиме, у тач. 3. министар је навео

⁵ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 100.

⁶ *Ibid.*, л. 100-101.

⁷ Законик о поступку судском у грађанским парницама (у даљем тексту: Пројекат Законика о судском поступку), АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 3.

⁸ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 100-101.

⁹ Пројекат Законика о судском поступку, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 3.

¹⁰ Законик о поступку судском у грађанским парницама од 26. јануара 1865. године (у даљем тексту: Коначна верзија Законика о судском поступку), АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 141.

Главну контролу која, по мишљењу државних саветника, није редовни већ специјални рачунски суд, што је и законски опредељено у устројству тог *надлештва* (курзив М. К.). Сходно томе, резоновали су саветници, њој није било место у основној одредби о судовима опште надлежности.¹¹ Индикативно је да чланови Комисије Контролу зову *надлештвом*, јер она то и јесте будући да се налази у саставу Државног савета и, ако и има судску власт, свакако не спада у судове генералне јурисдикције. Стога је ни претходни законици о грађанском судском поступку не помињу.¹² Наиме, Главна контрола је основана 1843, док је први Закон о њеном устројству донет наредне, 1844. године, са задатком да прегледа и проверава све државне рачуне прихода и расхода надлештава, општина и свих осталих јавних установа, са завршним рачунима.¹³ У питању је заправо одељење Савета а не судски орган, чијим је оснивањем врховна контролна власт прешла у његове руке где се и задржала све до доношења Устава из 1889. године, којим је Главна контрола постала независна институција изузета из надлежности Државног савета.¹⁴

У законском нацрту је било предвиђено тростепено судство; у улози судова прве инстанце налазили су се општински – примирителни и првостепени – окружни судови, суд вароши Београда, као и трговачки суд у Београду. Жалбени суд био је Апелациони, Врховни суд је Касациони суд, а постојала је и могућност да у извесним случајевима судска власт припадне и изабраном суду.¹⁵ Овако пројектовано законско решење представљало је значајно одступање од аналогне одредбе претходног процесног законика који је, у улози највише судске инстанце предвиђао Апелациони суд (чл. 5).¹⁶ По Устројству из 1860. године у парницама мање вредности (до 1.000 гроша) Апелација је била искључиво разматрајући суд, док је у крупнијим споровима и парницама у којима се тужбени захтев није односио на потраживање у новцу (питања пунолетства, усвојења, оглашења неког лица за распикућу, права службености) поступала као судећи суд (чл. 223).¹⁷ Оваква, крајње

¹¹ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 101.

¹² Вид. чл. 8. Законика о судејском поступку у парницама грађанским за Књажество Србију, Београд 1853. и чл. 5. Законика о поступку судејском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1860.

¹³ Милош Јагодић, „Главна контрола у Кнежевини Србији; оснивање и први период рада (1843-1858)”, *Историјски часопис LXIII* (2014), 77-81; Мита Петровић, *Финансије и услове обновљене Србије до 1842. с једним погледом на ранији историјски развој финансиској уређења у Србији, књига I – Од доласка Срба на Балканско полуострво до 1842.* Београд 1897, 846-848.

¹⁴ Јасмина Милановић, „Главна контрола (1860-1914)”, *Српске студије* 4/2013, 122.

¹⁵ Пројекат Законика о судском поступку, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 3.

¹⁶ Законик о поступку судејском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1860.

¹⁷ *Ibid.*

неуобичајена двојака судска надлежност иначе по правилу жалбене инстанце произвела је низ практичних проблема, унела конфузију и, у крајњој линији, пољуљала поверење грађана у правосудни систем тако да је већ 1865. године враћена ранија судска организација.¹⁸

Саветска комисија је, претресајући нацрт, спочитала министру Лешјанину, његовом аутору, недоследну примену правне терминологије у члановима 36, 41. и 75. пројекта који се односе на првостепени суд, односно правно лице у улози парничне странке.¹⁹ Редактори финалне верзије текста су ову његову мањкавост приписали еклектичком приступу који је састављач кодекса приликом његове израде применио, реципирајући туђа решења из различитих страних извора што је неминовно морало довести до термилошке неуједначености.²⁰ Министар је усвојио комисијске примедбе и, колико год је то било могуће, језички дотерао и прецизирао спорне одредбе у складу са сугестијама стручног тела.²¹

Осврћући се на последњи став чл. 5. који је посвећен судској организацији, у овом случају конкретно изабраном суду, Комисија је стала на становиште да је неопходно ревидирати чл. 26. који је у вези са ст. 5, чл. 5, а односи се на састав изабраног суда, односно број судија које странке постављају. Наиме, по слову пројекта, свака парнична странка има право да изабере од једног до троје судија, али се тај број саветницима учинио претераним. Како, по мишљењу Комисије, већи број судија не доприноси квалитетнијем суђењу, а за парничаре, узевши у обзир природу изборног суда представља додатни трошак,²² редактори кодификације су предложили да се њихов број

¹⁸ Слободан Јовановић, *Друџа влада Милоша и Михаила (1858-1868)*, Београд 1923, 66-68.

¹⁹ Пројекат Законика о судском поступку, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 9, 10. и 16.

²⁰ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 99.

²¹ *Ibid.*, л. 103-104. У стручној књижевности је утврђено да је законски текст писан под превалентним утицајем Аустријског Општег законика о грађанском поступку (1781), мада је у извесној мери реципиран и Пруски Општи законик о грађанском поступку (1795). Више о томе вид. Никола Крстић, *Јавни животи Николе Крстића (Мемоари) од 11. јула 1865. године*, л. 59, Архив САНУ, *Заоставштина Николе Крстића 7198*; М. Кулазов, *Поступак прег Айелационим и Касационим судом по Законнику о грађанском судском поступку из 1865. године*, Нови Сад 2015, 38-51; Matthias Neumayr, Alexander Wilfinger, „Verfahrensgrundrechte juristischer Personen in Zivilprozess“, *Journal für Rechtspolitik* 29, Heft 4/2021, 397; Walter H. Rechberger, „Die Ideen Franz Kleins und ihre Bedeutung für die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Europa“, *Ritsumeikan Law Review* 25/2008, 101; Mauro Cappellitti, „Social and Political Aspects of Civil Procedure – Reforms and Trends in Western and Eastern Europe“, *Michigan Law Review* 5/1971, 854-855.

²² Вид. чл. 440. Законика по коме сваком судији плаћају парничари заједно по један талир на дан, поред путног и подвозног трошка, ако су са стране. Гојко Никетић, *Грађански судски поступак Краљевине Србије пројумачен одлукама Државнога савета и оштите сегнице и одељења Касационога суда*, Београд 1921, 368. Законско решење да странке носе трошкове судија разумљиво је ако се има у виду недржавни карактер изборног судства.

ограничи на два по избору сваке странке, а да пети судија буде председник суда. Министар је ову примедбу оценио као умесну те се са њом сагласио.²³

Саветници су имали и једну структуралну замерку да одредбама о изборном суду није место у глави II како стоји у пројекту,²⁴ већ да их треба изложити након одредаба о поновљењу парнице, како је то учињено у важећем процесном кодексу.²⁵ Аутор нацрта је и ову сугестију усвојио тако да је изборно суђење регулисано у глави XVI (чл. 433-488) којој претходи поглавље о поновљењу парнице.²⁶ Тиме су исцрпљене комисијске примедбе које су се односиле на основна правила кодекса и општа одређења о судској организацији.

3. ЗАКОНСКИ ПРОЈЕКАТ СТОЈАНА ВЕЉКОВИЋА (1872)

Министар правде Стојан Вељковић предложио је 1872. године парцијалне законске реформе, између осталог и да се новелира чл. 15. кодекса по коме се жалбе против пресуда општинских судова изјављују полицијским властима.²⁷ Ресорни министар је сматрао како би било целисходно увести инстанциону контролу и ових судских одлука и предвидети двостепеност суђења, што је, уосталом, било предвиђено већ чл. 14. Привременог устројства Примирителних судова из 1839. године.²⁸ У том смислу Вељковић се залагао за законско решење по коме би се жалилац, против пресуда и решења општинских судова, обраћао првостепеним судовима као жалбеној инстанци.²⁹

Комисија коју је именовано Државни савет са задатком да прегледа поднете законски нацрт се позитивно изјаснила о пројектованој законској измени,

Наиме, изборне судије су лица од страначког поверења која би парничари уговорним путем овластили да реше њихов спор мимо редовних судова, те сходно томе, како странке у том случају не би остваривале правну заштиту својих повређених или угрожених субјективних грађанских права у редовном судском поступку, логично је да саме снесу трошкове изборног суђења. Ранко Кеча, Боривоје Старовић, *Грађанско процесно право*, Београд 2004, 465-476.

²³ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 102.

²⁴ Вид. Глава II, чл. 24-39, Пројекат Законика о судском поступку, АС, ДС, 1865, док. бр. 53, л. 6-10.

²⁵ Глава XVII *Избрани суд*, чл. 281-290, Законик о поступку судејском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1860.

²⁶ Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1865.

²⁷ Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1865.

²⁸ Привремено устројеније, и круг дејателности Примирителни судова, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажеском Србском*, бр. 1/1840.

²⁹ Оригиналан текст Вељковићевог нацрта није сачуван, али се његова садржина може у доброј мери реконструисати на основу изјашњења Комисије Државног савета и окружних судова о предложеним изменама и допунама.

али је уједно и скренула пажњу на њене практичне импликације. Наиме, саветници су указали на лоше саобраћајне везе између општина и окружних вароши, као и на чињеницу да општине по правилу немају поште, те да је стога немогуће остварити кореспонденцију општинских са окружним судовима. Стаће би се, по мишљењу државних саветника, нарочито усложњавало ако би се предложена законска измена односила и на ситуацију о којој се говори у чл. 11. Законика о грађанском поступку. Наиме, у чл. 11. је прописано да општински суд, на захтев повериоца, може задржати од пута сваког путника који не измири дуг, или не пружи потребне гаранције да је у могућности да намири повериоца.³⁰ Имајући у виду све наведено, Комисија се ипак залагала да се предложена измена не прихвати или да се, ако Државни савет нађе да је ипак целисходна, овласти само председник првостепеног суда да ствар разматра у другом степену, уместо да се то право даје целом суду.³¹

Ставови које су окружни судови заузели поводом наречене законске измене крајње су опречни.³² Тако, док је Неготински окружни суд стао на становиште да је предложена измена добродошла, чак и уколико би одлучивање по жалби припало у надлежност целом првостепеном суду,³³ Смедеревски окружни суд је био одсудно противан било каквој интервенцији у садржини чл. 15. Законика. Наиме, судије ове правосудне институције су одрицале сваки вид ингеренције првостепеним судовима у општинским споровима, не прихватајући ни опцију да се инстанциона надлежност додели само председнику првостепеног суда, уз аргументацију да би се народ изложио огромном трошку и дангуби. Ово стога што многи парничари живе врло далеко од окружних вароши а број предмета у којима би пројектованом изменом било могуће уложити жалбу вишој судској инстанци је веома велик.³⁴ Њихово мишљење делиле су и судије Ужичког окружног суда, али уз нову аргументацију. Они су истакли да би решавање првостепених судова у другом степену, поред трошка и дангубе за парничне странке, проузроковало и огромно оптерећење за судове који би били затрпани новим предметима. Ипак, судије окружног суда су биле конструктивне и предложиле да се у свакој локалној самоуправи формира општински одбор који би чинила петорица

³⁰ Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1865.

³¹ Комисија Савету Државном 22. септембра 1872. год., АС, фонд *Министарство њавде* (у даљем тексту: МП), 1872, док. бр. 6, л. 2-3.

³² Министар правде је својим расписом од 28. октобра 1872. године позвао и све судове да размотре нацрт и пошаљу му евентуалне примедбе до краја марта идуће године. Вид. Министар правде свима судовима 28. октобра 1872, АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 12.

³³ Мишљење судије Симића о предложеним допунама и изменама у поступку судском за грађанске парнице од 1865. год., Неготин, 30. март 1873. г., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 30.

³⁴ Председник Окружног суда у Смедереву господину Министру правде 29. марта 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 10.

судија са једногодишњим мандатом. Они би одлучивали поводом изјављених жалби, што би, став је окружних судија, остваривање заштите повређених права процесним путем учинило брзим, лаким и јефтиним.³⁵

Уколико би њихов предлог био усвојен, требало је, по мишљењу ужичких судија, изменити и чл. 20. који се односи на поступање полицијских власти поводом изјављене жалбе,³⁶ и усагласити га са чл. 15. Законика у том правцу да чл. 20. уређује поступак пред петочланим одбором. Одбор би, даље елаборирају судије, имао право да пресуду преиначи или пак жалбу одбаци коначном и извршном пресудом или решењем против којих не би било дозвољено улагање даљих правних лекова. Како одборници, за разлику од полицијских кметова не би примали никакву награду за свој рад, жалиоци би били дужни да плаћају таксу из које би се исплаћивале дневнице судијама. То би, став је Ужичког суда, уједно и одвратило несавесне парничаре од подношења злонамерних и неоснованих жалби, што би, у крајњој линији, водило и смањењу опструкције правосуђа.³⁷

Судије Пожаревачког суда су се залагале за компромисно решење, по коме је инстанциону контролу требало доделити првостепеном суду како је, уосталом, предлагао и министар Вељковић, али не целом правосудном органу већ његовом председнику, који би могао да делегира надлежност поједином судији.³⁸

Како Вељковићев пројекат никад није озакоњен, и новелирање одредбе чл. 15. процесне кодификације је одложено. Мада, иако је саветска Комисија изразила скептицизам у погледу пројектоване измене, она је ипак уследила 1882. године у правцу у коме је то десет година раније предлагао аутор законског пројекта. Додуше, двостепено одлучивање правосудних органа уведено је уз извесне резерве. Ограничено је само на пресуде општинских судова донете у споровима вредности преко 20 динара, док је у споровима мање вредности задржана надлежност полицијских власти. Поврх тога, одлучивање није поверено судским већима већ инокосном судском органу, то јест председнику суда или неком од судија по његовом избору.³⁹ Ипак, принцип вишестепености је изузетно важан у процесу контроле правилности и зако-

³⁵ Примјетбе Ужичког окружног суда на Предлог закона о измјенама и допунама законика о пост. судском у грађанскијем парницама од 12. фебруара 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 13.

³⁶ Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1865.

³⁷ Примјетбе Ужичког окружног суда на Предлог закона о измјенама и допунама законика о пост. судском у грађанскијем парницама од 12. фебруара 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 13-14.

³⁸ Примедбе на предлог закона о изменама и допунама Законика о поступку судском у грађ. парницама, Пожаревац, 2. фебруара 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 2.

³⁹ Замена од 28. јуна 1882. године, *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији*, бр. 37/1882.

нитости одлука нижих судских власти,⁴⁰ и зато га је, макар и у ограниченом обиму, законодавац увео и у вези са чл. 15. кодекса.

Државни саветници су се, говорећи о правним реперкусијама увођења двостепеног одлучивања осврнули и на чл. 11. Законика којим се овлашћује општински суд да, на повериочев захтев, задржи сваког путника који није измирио дуг, а не може ни да гарантује да ће га измирити. Чачански окружни суд је нашао за сходно да се ова одредба допуни тако што би се прецизирало да се ради о „трошку који је путник учинио за време бављења у меани, гди је био на квартиру, а не би зато дао за себе сигурно јемство, или другу какву сигурност.”⁴¹ Чл. 11. остао је непромењен за све време важења грађанско процесне кодификације.

Министар Вељковић је у свом нацрту углавном определио јурисдикцију првостепених судова на исти начин као што је то учињено у законском тексту. Тако је он у свој пројекат интегрисао и допуну чл. 27, тач. в. по којој су првостепени судови надлежни да решавају и спорове чија вредност не прелази 250 гроша пореских, и за које би иначе редовно били надлежни општински судови, али се у наведеним случајевима у улози повериоца налази правосудна каса или управа Фондова.⁴² Судије Чачанског окружног суда нису сматрале да треба интервенисати у садржини наведене одредбе, али да је потребно унеколико је допунити формулацијом да ће за процену да ли вредност спора износи 250 гроша пореских служити новчана тарифа којом је одређена вредност монете.⁴³ Поменута норма никад није прецизирана у правцу у ком су то 1873. године предлагале чачанске судије. Само је незнатно измењена 1878. године проширењем листе привилегованих поверилаца, ради чије су оптималније правне заштите спорови вредности до 250 гроша и потпали под јурисдикцију првостепених судова, и на државну касу.⁴⁴

Судије Пожаревачког окружног суда нису коментарисале допуну одредбе чл. 27. већ су се генерално осврнуле на бројне процесне злоупотребе које се дешавају у судској пракси јер тужиоци често намерно изигравају закон тако што наводе већу вредност спорне ствари само да би првостепени суд примио тужбу и огласио се стварно надлежним, па макар касније досудио и мање него што је у тужби тражено. Стога су судије сматрале целисходним да се у извесним случајевима тужилац обавезе да, вештачењем или

⁴⁰ Андра Ђорђевић, *Теорија грађанској судској пракси I*, Београд 1924, 16-17.

⁴¹ Приметбе учињене противу штампаног предлога о изменама и допунама Закона о пост. судском у грађанским парницама, Чачак, 2. април 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 35.

⁴² Допуна од 26. новембра 1865., *Зборник закона и уредба изданих у Књажевици Србији*, бр. 18/1865.

⁴³ Приметбе учињене противу штампаног предлога о изменама и допунама Закона о пост. судском у грађанским парницама, Чачак, 2. април 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 35.

⁴⁴ Измене и допуне од 14. јула 1878. год., *Зборник закона и уредба изданих у Књажевици Србији*, бр. 33/1878.

заклетвом, докаже како вредност спорне ствари износи преко 250 гроша пореских, рачунајући притом да је 28 гроша еквивалентно једном дукату.⁴⁵

4. ЗАКЉУЧАК

Иако Законик из 1865. године није био оригинална творевина српских законописаца већ компилација различитих правних извора, заправо у највећој мери прерада аустријског Општег законика о грађанском поступку (1781), рецепција страног модела је успешно извршена и кодекс је важио пуне 64 године. Он је нормирао судски поступак на начин да странкама гарантује економично и ефикасно остваривање њихових повређених или угрожених субјективних грађанских права пред правосудним органима. Најзначајнију новину у односу на претходну грађанско процесну кодификацију из 1860. године представљало је поновно увођење тростепеног судства. И током расправе о законском пројекту Стојана Вељковића знатан број судија је указао на целисходност двостепеног судског одлучивања поводом жалби изјављених против пресуда општинских судова (чл. 15). На крају је законска измена у том правцу и уследила 1882. године. Што се тиче осталих одредаба о општим правилима Законика и судској организацији оне су, као уосталом и сам кодекс, издржале испит времена и примењивале се у готово изворној верзији за све време важења кодификације.⁴⁶ Наравно, када је уместо гроша уведен динар као национална монета у Кнежевини Србији, сходно промени средства плаћања промењена је и надлежност судова свих инстанци, али те измене нису задрале у саму садржину законских решења.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Извори

1. Необјављени извори

1.1. Фондови Архива Србије

Државни савети:

Рајко Лешјанин Државном савету 23. новембра 1864. године, 1865, док. бр. 53.

Законик о поступку судском у грађанским парницама, 1865, док. бр. 53.

Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, 1865, док. бр. 53.

⁴⁵ Примедбе на предлог закона о изменама и допунама Законика о поступку судском у грађ. парницама, Пожаревац, 2. фебруара 1873. год., АС, МП, 1873, док. бр. 4, л. 2-3.

⁴⁶ О поступку пред првостепеним судовима, Апелационим и Касационим судом вид. М. Кулаузов, *Посебан извештај пред Апелационим и Касационим судом по Законику о грађанском судском поступку из 1865. године*, Нови Сад 2015, 53-91.

Законик о поступку судском у грађанским парницама од 26. јануара 1865. године, 1865, док. бр. 53.

Министарство правде:

Комисија Савету Државном 22. септембра 1872. год., 1872, док. бр. 6.

Министар правде свима судовима 28. октобра 1872, 1873, док. бр. 4.

Примедбе на предлог закона о изменама и допунама Законика о поступку судском у грађ. парницама, Пожаревац, 2. фебруара 1873. год., 1873, док. бр. 4.

Примјетбе Ужичког окружног суда на Предлог закона о измјенама и допунама законика о пост. судском у грађанскијем парницама од 12. фебруара 1873. год., 1873, док. бр. 4.

Председник Окружног суда у Смедереву господину Министру правде 29. марта 1873. год., 1873, док. бр. 4.

Мишљење судије Симића о предложеним допунама и изменама у поступку судском за грађанске парнице од 1865. год., Неготин, 30. март 1873. г., 1873, док. бр. 4.

Приметбе учињене противу штампаног предлога о изменама и допунама Закона о пост. судском у грађанским парницама, Чачак, 2. април 1873. год., 1873, док. бр. 4.

1.2. Фондови Архива САНУ, Београд

Заоставштина Николе Крстића:

Јавни живот Николе Крстића (Мемоари) 7198-7199.

2. Објављени извори

Привремено устројеније, и круг дејателности Примирителни судова, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажествиу Србском*, бр. 1/1840.

Законик о судејском поступку у парницама грађанским за Књажество Србију, Београд 1853.

Законик о поступку судејском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1860.

Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1865.

Допуна од 26. новембра 1865., *Зборник закона и уредба изданих у Књажествиу Србији*, бр. 18/1865.

Измене и допуне од 14. јула 1878. год., *Зборник закона и уредаба изданих у Књажествиу Србији*, бр. 33/1878.

Замена од 28. јуна 1882. године, *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији*, бр. 37/1882.

Литература

Ђорђевић Андра, *Теорија грађанској судској процесуике I*, Београд 1924.

Јагодић Милош, „Главна контрола у Кнежевини Србији; оснивање и први период рада (1843-1858)”, *Историјски часопис LXIII* (2014), 77-100.

Јовановић Слободан, *Друа влада Милоша и Михаила (1858-1868)*, Београд 1923.

Кеча Ранко, Старовић Боривоје, *Грађанско процесно право*, Београд 2004.

- Кулаузов Маша, *Посиуџак њред Аџелационим и Касационим судом њо Законику о грађанском судском посџуџу из 1865. године*, Нови Сад 2015.
- Кулаузов Маша, „Редовни правни лекови по одредбама парничног законодавства из 1853. и 1860. године”, *Зборник радова ПФНС* 3/2016, 861-876.
- Милановић Јасмина, „Главна контрола (1860-1914)”, *Српске сџудије* 4/2013, 119-147.
- Neumayr Matthias, Wilfinger Alexander, „Verfahrensgrundrechte juristischer Personen in Zivilprozess”, *Journal für Rechtspolitik* 29, Heft 4/2021, 395-405.
- Никетић Гојко, *Грађански судски посџуџак Краљевине Србије џроџумачен одлукама Државноџ саветџа и опшџје седнице и оделџња Касационоџ суда*, Београд 1921.
- Rechberger Walter H., „Die Ideen Franz Kleins und ihre Bedeutung für die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Europa”, *Ritsumeikan Law Review* 25/2008, 101-110.
- Петровић Мита, *Финансије и усџанове обновљене Србије до 1842. с једним џољедом на ранији истџориски развој финансискоџ уређења у Србији, књџа I – Од доласка Срба на Балканско џолуосџрво до 1842*, Београд 1897.
- Станковић Урош, „Први покушаји кодификације грађанског поступка у Србији (1829-1844)”, *Зборник радова Правноџ факулџетџа у Новом Саду* 2/2012, 489-508.
- Cappellitti Mauro, „Social and Political Aspects of Civil Procedure – Reforms and Trends in Western and Eastern Europe”, *Michigan Law Review* 5/1971, 847-886.

Maša M. Kulauzov
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Kulauzov@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2805-7773

Milan M. Milutin
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Milutin@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-4025-5222

General Provisions and Judicial Organization According to Code of Civil Procedure of Serbia from 1865

Abstract: *In the paper authors give legal history analysis of provisions of legislation on civil procedure regarding general rules and judicial organization. Minister of Justice Rajko Lešjanin prepared the draft and consigned it to State Council for approval. Part of draft concerning common provisions and organization of courts was not accepted in its original version, only after certain changes and supplements. Valuable source for aforementioned amendments is archival material stored in the fond of the State Council, in the State Archive of Serbia. In the article special attention was given to unenacted draft consisting of changes and supplements of some code provisions, prepared by then minister of justice Stojan Veljković in 1872. Although above-mentioned draft never came into force, constructive discussion that had developed between the author of the draft, State Council's Commission and district courts served as a base for partial revision of certain provisions of Code of Civil Procedure, among which the most important one is introduction of two-stage decision making in municipal courts (par. 15). Original text of the draft has not been preserved, but in the fond of the Ministry of Justice in The State Archive of Serbia one can find opinions of State Council's Commission and district courts that were used as a key historical source for writing the article.*

Keywords: *Civil proceedings, general provisions, judicial organization, draft, Code from 1865.*

Датум пријема рада: 14.03.2024.

Датум прихватања рада: 23.05.2024.